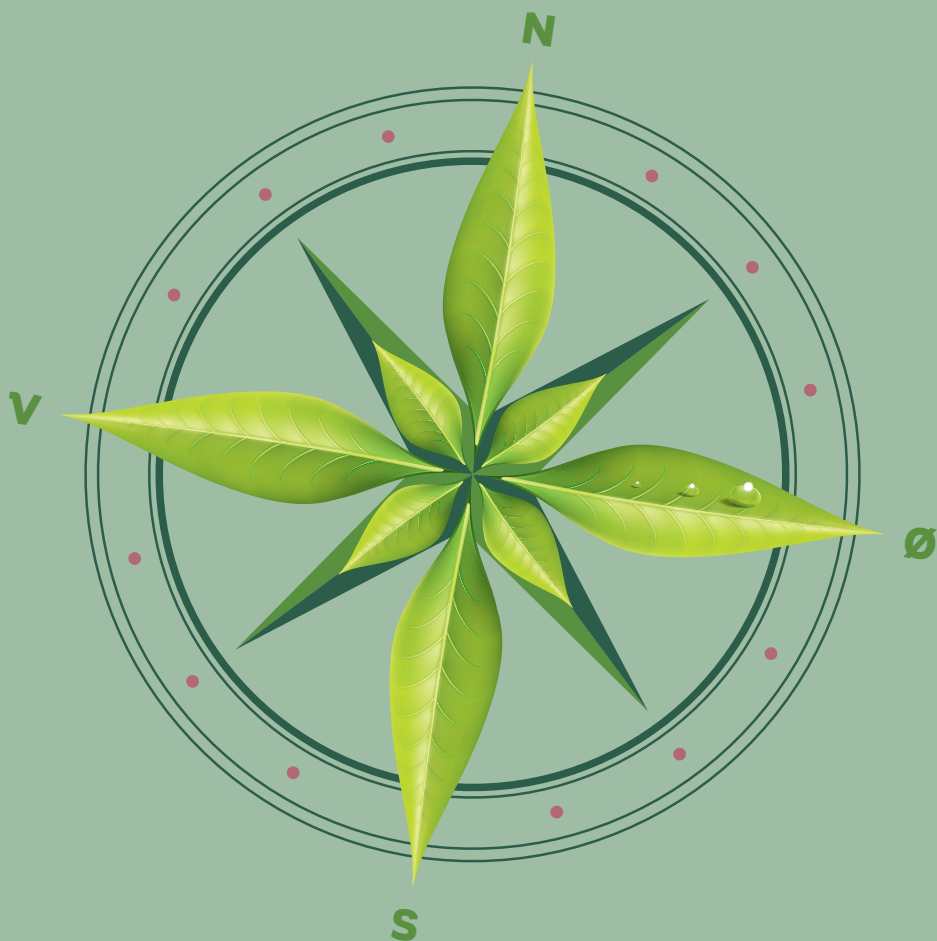

BAEREDYGTIGHED

LONE BELLING

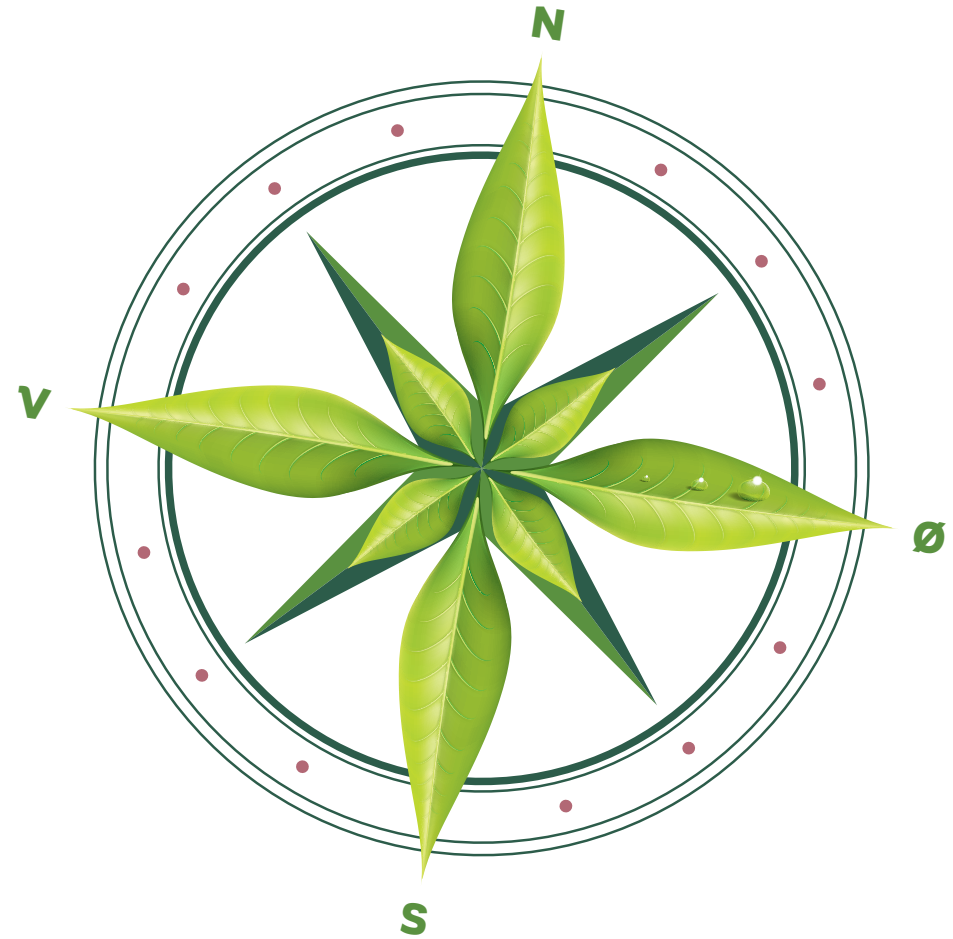

FRA
MORALSK
PEGEFINGER
TIL
ETISK KOMPAS

BAEREDYGTIGHED

muusmann
FORLAG

LONE BELLING

FRA
MORALSK
PEGEFINGER
TIL
ETISK KOMPAS

INDHOLD

Forord	8
Prolog	12
Indledning	16
INTRODUKTION TIL DEL I	22
KAPITEL 1: FRA MORALSK PEGEFINGER TIL ETISK KOMPAS	25
Det etiske menneske	26
Det etiske kompas mellem viden og visdom	31
Det kan du gøre – værktøjskassen	33
Mellemspil: Love is my goal	34
KAPITEL 2: FRA HOLDNINGER TIL HANDLINGER	45
Hvorfor vi ikke gør det, vi vil	46
Nyt eksistentielt grundvilkår	49
Alternative og attraktive fremtidsbilleder	51
Det kan du gøre – værktøjskassen	55
Mellemspil: Fra politiker til aktivist	56
KAPITEL 3: HVORFOR BÆREDYGTIGHED?	65
Systemkrisen og det bæredygtige alternativ	66
Miljømæssig bæredygtighed	71
Social bæredygtighed	77
Økonomisk bæredygtighed	81
FN's 17 verdensmål for bæredygtig udvikling	85
Det kan du gøre – værktøjskassen	89
Mellemspil: Kærlighed til livet	90

KAPITEL 4: DANNELSE TIL TIDEN	101
Hvorfor vi har brug for dannelse	102
Bæredygtig dannelse	104
Det kan du gøre – værktøjskassen	109
Mellemspil: Iværksætteren og æstetikerens	110
KAPITEL 5: SÅDAN SKABER DU DIT ETISKE KOMPAS	123
Samtaler og rollemønstre	124
Kunsten at skabe bæredygtige vaner	127
Det kan du gøre – værktøjskassen	133
Mellemspil: Fra afmagt til håb og handling	134
KAPITEL 6: DET EMPATISKE MENNESKE	145
Overlevelse gennem samarbejde	146
Empati og medfølelse	148
Det kan du gøre – værktøjskassen	152
INTRODUKTION TIL DEL II	154
KAPITEL 7: INDEN FOR RAMMERNE	159
Individets rolle	160
Forbrugerrollen	164
Forælderrollen	169
Det kan du gøre – værktøjskassen	174
KAPITEL 8: SKUB TIL RAMMERNE	177
Revitalisering af demokratiet	179
På tværs af generationer	190
Det kan du gøre – værktøjskassen	199

KAPITEL 9: BÆREDYGTIG DANNEELSE I PRAKSIS	201
Det begynder i grundskolen	205
Og fortsætter på højskolen	212
<i>Det kan du gøre – værktøjskassen</i>	220
KAPITEL 10: NYE RAMMER FOR VORES LIV	223
Lokalt forankrede	225
Det sociale fællesskab	229
Bæredygtighed som grundlæggende princip	232
Fælles kompas og grundlag	236
<i>Det kan du gøre – værktøjskassen</i>	240
KAPITEL 11: SÅDAN OMSTILLER DU EN BY	243
Den fælles vision	244
ProjectZero	249
Bæredygtighed i alle dimensioner	251
Engineering tomorrow	255
Læring og bæredygtig dannelse	257
<i>Det kan du gøre – værktøjskassen</i>	267
Epilog	268
Tak	270
Litteraturliste	272
Fodnoter	278
Stikordsregister	282

PROLOG

Jeg skriver i kærlighed til vores fælles hjem, den blågrønne planet. I håb om, at du og andre også mærker den kærlighed og vælger at handle ud fra den. For når vi elsker, tager vi vare på, beskytter og nærer. Så bliver det naturligt at træde til side og ikke kun søge at opfylde egne behov.

Den kærlighed kender vi fra mødet med en livspartner. Vi mærker det, når vi får børn. Noget andet og nogle andre kommer i forgrunden. Her bliver livet meget nært. Vi fornemmer det helt ind i vores celler og hormonsystem. Vi er skabt til at vise omsorg for de sårbare. Empatien og medfølelsen er indlejret i os og har været afgørende for opbygning af fællesskaber og civilisationer.

Selv om det er hårdt og livsomvæltende at blive forældre, så er det også meningsgivende. For lige der midt i øjeblikkets behov og nærhed forbinder vi os også med generationerne før og dem, der følger efter. Vi er en del af noget meget større, og det bliver tydeligt, at vores handlinger og valg har betydning langt ind i fremtiden.

Jeg skriver ud fra en forundring over, hvor genialt livets mangfoldige processer udfolder sig. Og i taknemmelighed over, at vi som mennesker har fået mulighed for at leve på en planet med unikke betingelser for komplekst liv med stor skønhed. Det føles som en uerstattelig gave. Men jeg skriver også ud fra en smerte og sorg over, at vi som menneskehed ikke er i stand til forstå, at med magten over naturgrundlaget følger også forpligtelser. For menneskeheden er en planetforandrende kraft – og med det følger et ansvar for alt levende.

For generationer siden levede vi mennesker i tæt kontakt med naturgrundlaget og i dyb afhængighed af vores eget samspil med naturen. Den teknologiske udvikling, menneskers opfindsomhed og en holdning om, at naturens ressourcer kan bruges og udnyttes ukritisk, som menneskene har behov for, har bragt os væk fra forbindelsen til Jorden og naturen. Vi har set os som Jordens forvaltere og næsten som guder hævet over hensyntagen til andet jordisk liv. Jagten efter vækst, succes og materiel fremgang har på mange måder været ekstraordinær, men vores nuværende livsform har også haft en række utilsigtede virkninger.

Det er jo ikke, fordi vi har planlagt og ønsket artsudryddelse, global opvarmning eller forsuring af havene, men det er en konsekvens af den måde, vi i moderne tid forvalter vores magt over naturen. Den periode, hvor vi har oplevet en accelererende udtømming af Jordens ressourcer og klimaforandringer, har været domineret af den vestlige modernitets værdier med fokus på materiel velstand og selvrealisering. En livsform, der nu viser sig at kunne få katastrofale konsekvenser for fremtidige generationers muligheder for at skabe gode liv. Eller det er jo netop ikke kun noget, der sker i fremtiden. Det sker lige nu, hvor millioner af mennesker og andre livsformer kloden rundt lever med de negative virkninger af vores økologiske fodaftryk.

Forskere har i årtier lagt data frem om krisekursen – og med markant stigende intensitet de seneste år. Vi mangler ikke fakta og viden om klodens tilstand. Men der har hverken hos magthaverne eller hos os som individer været vilje og parathed til at lytte til data eller til naturens feedback og etablere en mere bæredygtig balance. Det er, som om vi fra vores ophøjede gudeagtige status ikke har ment, at det var noget, vi var forpligtede til at tage os af.

Vi har haft en fantastisk evne til at afkoble os fra den viden, der er til-

gængelig, og som kunne være beslutningsgrundlaget for vores handlinger. For selv om vi siger, vi lever i et videnssamfund og hylder vestlig videnskab, er det tilsyneladende ikke nok at vide. Når vi skal træde til side for andet end vores egne kortsigtede behov, må vi også med hjerte og sanser kunne mærke, at det er det rigtige. Sådan som vi helt naturligt gør i forhold til dem, vi elsker.

På en måde er det meget enkelt: Det handler om at genetablere kontakten, at føle sig forbundet med alt levende. At mærke, at naturen ikke er noget uden for os, men at vi eksisterer i gensidig afhængighed med livets processer og manifestationer gennem geniale organiseringer og samspil. Vores liv afhænger af naturgrundlaget og biosfæren, som igen er afhængig af, hvordan vi handler og prioriterer.

Det kan måske føles abstrakt, fordi vi ikke som bønder, nomader, samlere eller jægere har direkte erfaringer med naturens betydning for vores liv og overlevelse. Meget kan vi dog opleve på anden hånd gennem de moderne medier. Her gør teknologi det muligt for os at opleve livet på Jorden, så man må glædes og forundres. Vi kan også se videoer med smeltende gletsjere, hærgende brande, ødelæggende oversvømmelser og ryddede regnskove. Lidelsen og skønheden kommer direkte ind i vores stuer. Men kommer de også ind i vores hjerter?

Jeg tror faktisk, at mange af os bliver rørt og berørt, men har svært ved at koble det til vores livsstil og valg. Hvad betyder mine små valg i det store billede? Nyttter mine handlinger, hvis naboerne stadig flyver af sted flere gange om året? Er det overhovedet muligt at gøre noget som individ, forbruger og borger? Er det ikke magthaverne i politik og erhvervslivet, der skal gøre individernes grønne handlinger mulige? Og hvis vi bestandig ser lidelsen og mærker smerten, er det så ikke lettere at lukke af? Vores empatiske evne overbelastes, og vi beskytter os selv mod følelsen af afmagt og opgivelse.

Vi har brug for at mærke håb, *samtidig* med at vi forholder os til fakta. Vi har brug for at se handlemuligheder, *samtidig* med at vi konfronteres med de mulige katastrofer. Vi har brug for at genskabe vores sans for naturen, både i det helt nære og som en systemisk vidensbaseret helhedsforståelse.

Så lad os fortsat bruge den moderne teknologi til at få begreb om naturen og biosfæren, men lad os også skabe situationer for os selv og vores børn, hvor vi rent faktisk både får greb om og indsigt i, hvad natur er. Det gælder de livsprocesser, der udfolder sig inden i vores kroppe, mellem os og ude i den store verden.

Det kræver ikke, at vi rejser langt væk til eksotiske steder. Vel er den danske natur set med nogles briller mere kultur end natur, men der er også masser af oaser og biotoper, hvor vi kan opleve de naturlige livsprocesser helt tæt på. Så på med gummistøvlerne og ud at møde haletudser. Men også altankassen og haven giver mulighed for at være i forbindelse med jord, planter og insekter. Når vi tidligt i livet er i direkte kontakt med livets forunderlige grokraft, udvikler vi sans for natur og livsprocesser. Både når vi 'blot' er til stede, lyttende og sansende, og når vi gør ting i og med naturen.

Vi voksne skal genetablere forbindelsen og glæden til naturgrundlaget og sammen med vores børn bruge uderummet til leg, udforskning og undren. Det, vi gør med glæde, passion og ægthed, efterligner vores børn og bærer med sig videre i livet. Lad os derfor fodre både vores børn og os selv med naturoplevelser, så vi bliver mere tilbøjelige til at tage bæredygtige valg – i kærlighed til kloden og måske også som en simpel kalkuleret sikkerhedsvurdering.

Lone Belling

INDLEDNING

Vores civilisation har brug for øjeblikkelig omstilling. Det kræver samspil mellem bæredygtig dannelse, samfundsforandringer og et etisk kompas, så vi ikke fortsætter på katastrofekursen.

Med et klart etisk kompas bliver det muligt at navigere i en verden fyldt med forførende muligheder og uoverskuelige problemer, så vi kan sætte ny retning og finde mod til at handle.

Bogen her har en klar intention om at bringe dannelse og den etiske dimension ind i samtalen om, hvordan vi skaber et bæredygtigt samfund. Det er ikke nok at vide og have holdninger. Vi har også brug for at mærke indefra og sammen, hvad der føles rigtigt og forkert. Hvad er det gode liv? Skal vi dele verdens ressourcer retfærdigt, eller har nogle mere ret end andre? Hvordan viser vi omsorg for hinanden og planeten? Helt grundlæggende etiske spørgsmål, vi skal stille hinanden.

Samtidig er bogen en invitation til handling – de små skridt i dagligdagen og de store, vi må tage i fællesskab. Det fordrer samtaler, refleksioner, fokus og opmærksomhed. Det kræver valg og nye prioriteter at revidere gamle tankemønstre og skabe helt nye vaner.

Men først og fremmest er der brug for at gøre noget, og handlingen skal både komme fra visionære og rammeskabende ledere og nedefra. Fra borgere, der kræver forandringer, iværksættere, der prøver af, undervisere, der danner, og medarbejdere, som på deres arbejdspladser skubber til de indgroede vaner.

EN NY POLITISK DAGSORDEN

Vi ser mange modsatrettede bevægelser både globalt og nationalt, og det er let at opleve afmagten og håbløsheden. Men heldigvis er der på kort tid trådt en række klarsynede ledere ind på den politiske scene, som sætter en helt ny dagsorden, hvor bæredygtighed, retfærdighed, menneskelig trivsel og bevarelse af naturgrundlaget er vigtigere end materiel vækst.

Politikere, som tænker på fremtidige generationer frem for næste valg, og som har mod, fantasi og handlekraft til at sætte gang i en større omstilling af vores samfund. Vi ser det i USA med bevægelsen omkring Green New Deal, vi ser bevægelser rundt omkring i Europa og i vores eget land med en ny regering fra juni 2019, der har høje grønne ambitioner.

Måske har mange af dem tænkt i de baner før, men ikke ment, folk var parat til at høre det. Men det er flere og flere mennesker. Parat til at tage ansvar og bidrage som enkeltindivider, familier og i fællesskaber – og ikke mindst som borgere. Det har mobiliseret tusinder af mennesker, som er gået på gaden, har demonstreret, talt og skrevet, samt de mange små hverdagsinitiativer, der længe har spiret. Det har skabt et folkeligt pres, som har tvunget politikerne til at lytte. Måske er vi ved at nå et punkt, hvor de mange bæredygtige handlinger og holdninger skaber en fortætning, som skaber afsæt for den nødvendige transformation. Sammen med presset fra videnskabens påtrængende fakta vil vi kunne skabe et paradigmeskift, en helt ny måde at forstå og sammen skabe vores liv her på planeten.

Men det kræver, at vi alle bliver ved med at presse på, trække og skubbe og gennem vores handlinger vise politikere og virksomhedsejere, at vi ikke er bange for den grønne omstilling, selv om den bliver markant.

BÆREDYGTIGHED SOM TREND

Nogle vælger stadig som strudsen at stikke hovedet i busken. De vil ikke se kriserne og klynger sig til troen på, at nye teknologier ordner det hele, så de ikke skal lave om på deres livsstil. De bliver dog færre og kommer nok også i bevægelse, når mange flere vælger at se realiteterne i øjnene og transformere dem til håb og handling.

Den bæredygtige dagsorden kan opleves som afsavn, ubehag og tab, men er også et kreativt benspænd, der beforder innovation og skaberkraft. Flere og flere erhvervsledere ser mulighed for eksport af grønne

teknologier og systemer, mens vi alle får lejlighed til at spørge os selv, om vi kunne indrette vores eget liv og det fælles samfund på måder, som er langt mere livgivende og attraktive end nutidens fokus på materialitet.

Bæredygtighed er både en nødvendighed og en trend, som vi alle kan vælge at være en del af. Nogle gør det utvivlsomt, fordi de har forstået, at hvis man ikke omfavner den bæredygtige dagsorden, så er man snart ude af business. Andre er med, fordi de gerne vil flashe den grønne indkøbskurv. Men det vigtigste er, at vi handler, og så kan det være et fint sted at begynde.

Da Cape Town efter flere års manglende nedbør oplevede akut vandmangel i 2018, blev det en sport at reducere vandforbruget og cool at køre rundt med en beskidt bil. En måde at vise sit samfundssind. Vandmanglen er stadig truende, selv om indbyggerne har været i stand til at reducere deres vandforbrug med langt over 50 % på bare tre år.¹

Ligesom rygning nu er noget, der kun foregår i meget afgrænsede områder af det offentlige rum, kan vi gøre bæredygtig livsstil så trendy, at vi skjuler vores dieselbil på en sidegade, indtil vi får den udskiftet med en elbil. Det handler bare om, at vi er tilstrækkelig mange, der tager del i bevægelsen. For vi mennesker vil gerne være en del af flokken, og psykologiske mekanismer kan blive en positiv medspiller for en bæredygtig udvikling.

HJERTETS DANNELSE

Bæredygtighed som trend er dog ikke nok til at hjælpe os igennem den grønne omstilling. Selv om lysten til at være med i flokken taler til vores dybeste instinkter, kan vi stadig blive fanget af andre ubevidste impulser, der leder os væk.

Heller ikke de accelererende mængder af uomgængelig fakta om klimakatastrofer, artsudryddelse og stigende ulighed er nok.

Der er brug for en langt stærkere forankring i det, som kan kaldes en hjertets dannelse. Hvor vi lærer både at lytte til vores eget inderste og verdens behov samt mærker vores forbundethed med alt levende på denne klode.

En hjertets dannelse næres af kontakt med jord, dyr, planter og naturoplevelser samt i kærlige relationer. Den trænes gennem indlevelse og

styrkes, når vi kan koble hjertets resonans med videnskabens forståelse af levende systemers samspil. Det skærper vores klarhed og evne til at vælge til og fra. Derved forfines og styrkes vores etiske kompas, en indre samvittighedsfuld stemme, som hjælper os til at skabe overensstemmelse mellem værdier og handlinger. En sådan hjertelig stemme – understøttet af medfølelse ikke kun for de nærmeste, men også de fjerreste – er en styrke og vejledning, når vi mister orienteringen.

Hjertets dannelse kommer imidlertid ikke af sig selv. Den er en del af en dannelse, der forhåbentlig grundlægges i de tidlige år, og som fortsætter gennem hele livet. Den skærper vores opmærksomhed på, at vi ikke kun har ansvar for egen lykke og succes, men husker, at *“den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre, uden at han holder noget af dets liv i sin egen hånd”*. Sagt af filosofen og teologen Løgstrup i bogen *Den etiske fordring*.

I en globaliseret verden må denne etiske fordring udvides til hele biosfæren med en forståelse for, at bæredygtighed ikke blot er *nice to have*, *but need to have* – det er ikke bare noget, vi måske har råd til, men det helt basale og absolut nødvendige. Hermed kommer ikke bare viden og uddannelse til at stå centralt for en bæredygtig udvikling. Dannelse og udvikling af vores etiske kompas bliver lige så afgørende.

Desuden er der behov for attraktive forestillinger om en mulig fremtid, hvor vi kan leve et godt liv inden for planetens grænser, uden at det sker på bekostning af andre mennesker. Hvis omstillingen kun drives af nødvendighed og frygt, kan den nemt ende i modstand og afmagt. Vi skubbes væk fra det kendte og har derfor brug for at vide, hvor vi skal hen, gerne et sted, der både er attraktivt og meningsfuldt.

For klimaflygtningene er det ikke så svært. Det handler om overlevelse og en mulig fremtid for deres børn. Men for os, der tilhører klodens elite og stadig ikke har klimakatastroferne tæt på, skal der mere til at opgive det, vi oplever som vores ret og privilegium. Vores højt værdsatte frihed til at spise, hvad vi vil, flyve, når vi vil, bygge vores huse stadig større og klikke os til hurtige indkøb på nettet.

BOGENS KAPITLER – OG LIDT LÆSEVEJLEDNING

Den bæredygtige omstilling kan synes at være en næsten uoverstigelig opgave, men er samtidig en kæmpe gave, fordi det kan blive afsæt for at

gentænke spørgsmålet: Hvad er det gode liv? Hvad er det for en verden, vi vil give videre til vores børn og børnebørn? Hvordan kan vi bruge kriserne som anledning til at tænke og handle nyt? Spørgsmål, som bogens kapitler på forskellig vis forsøger at gøre nærværende og levende for dig som læser.

Mens bogens første del har en lidt mere teoretisk tilgang, er anden del båret af konkrete eksempler på mennesker, der handler. I del 1 udfolder jeg en række centrale begreber og deler viden, som er central for vores forståelse af de mønstre og systemer, der både kan forhindre og hjælpe os i omstillingen. I del 2 er der fokus på borgere og aktivister, producenter og iværksættere, undervisere, ledere og medarbejdere – alle dem, som hver dag gør noget for både at skabe et fossilfrit og mere bæredygtigt samfund.

I del 1 møder du også bogens rollemodeller – små mellemspill baseret på samtaler med mennesker, der med deres utrolige engagement i livet og verden er med til at give håb for fremtiden. Personer, som følger deres etiske kompas. Mød den altruistiske erhvervsmand Djaffar Shalchi, den visionære politiker Mogens Lykketoft, den kloge videnskabskvinde Katherine Richardson, de engagerede kunstnere og iværksættere Phie Ambo og Anders Morgenthaler og den grønne studentaktivist Esther Michelsen Kjeldahl – mennesker, som gør det cool og meningsgivende at være bæredygtig.

Glæd dig til at møde dem og lad dig smitte af deres ildhu, handlekraft og hjertelighed.

For nogle læsere giver det mening at begynde med praksiseksemplerne for så senere at dykke ned i del 1's begreber og fakta. Andre vil gerne have det store billede og begreberne på plads, inden de lytter til de mange stemmer, som fortæller om deres bidrag. Og så er der dem, som springer lidt rundt. Bogen kan læses på alle måder.

I kapitel 1 dykker vi lige ned i bogens titel om at lægge det moraliserende bag os og vælge etikken som vejleder, når vi skal navigere mellem rigtigt og forkert. Kapitel 2 går mere psykologisk til værks og undersøger, hvorfor det er så svært at gøre holdninger til handlinger, og hvad der får mennesker til at trives.

Kapitel 3 sætter fokus på begrebet bæredygtighed, som rummer både en miljømæssig, social og økonomisk dimension. Her får læseren ud fra videnskabeligt baseret fakta også et billede af den potentielt katastrofeskabende situation, vi står i som civilisation. Det er her, vi ser tigreren i øjnene, forstår alvoren og bruger det som afsæt for kloge valg og handlinger.

Kapitel 4 præsenterer bæredygtig dannelse som et vigtigt afsæt til at udvikle et etisk kompas, mens kapitel 5 giver et bud på, hvordan man ud fra en forståelse af bevidsthed og vores plastiske hjerne kan skabe og vedligeholde dette kompas. Endelig giver kapitel 6 et bud på en forståelse af mennesket som *Homo empaticus*, det empatiske menneske, i modspil til *Homo economicus*, som styres af rationalitet og økonomisk vinding.

Vi mennesker bevæger os rundt på forskellige arenaer, og alle steder er der muligheder for at tænke og handle bæredygtigt. I kapitlerne 7-11 viser jeg, hvordan nogle vælger at agere, som inspiration til, hvordan du kan gøre i dit liv. Jeg har interviewet rigtig mange mennesker forskellige steder i landet. Unge og gamle, håndværkere og akademikere, jyder, fynboer og københavnere. For alle steder pibler og spirer det med en overvældende mængde af ideer, initiativer og indsatser.

Kapitel 7 handler om, hvad du kan gøre som individ, forbruger og forælder, mens kapitel 8 tager dig med ud i det offentlige rum, dér hvor vi agerer som borgere og aktivister. I kapitel 9 dykker vi ned i betydningen af bæredygtig dannelse, og hvordan den folder sig ud i grundskoler og højskoler, hvor kapitel 10 giver eksempler på iværksættere og praktikere, der har valgt at ændre deres livsvilkår mere gennemgribende. Bogen afsluttes med kapitel 11, hvor mange af de tidligere temaer samles under overskriften: Sådan omstiller du en by.

Bogens to dele præsenterer tilsammen mennesker, forståelser og livsbekræftende projekter, så det bæredygtige ikke bliver et spørgsmål om afsavn, men om et liv, der potentielt kunne blive både smukkere og bedre. Et liv, hvor vi ikke jager efter øjeblikkelig tilfredsstillelse, men nærer dybe behov for at høre til, finde mening og skabe overensstemmelse mellem værdier og handling.

Hvert kapitel slutter med forskellige forslag til, hvad der kunne være dit næste skridt. Din værktøjskasse til at gøre noget anderledes.

INTRODUKTION TIL DEL I

Hvorfor er det, du ikke altid efterlever dine egne gode intentioner?

Hvad er det for mekanismer, der gør det svært at skabe overensstemmelse mellem holdninger og handlinger? Og hvad er det omvendt for spørgsmål, indsigter og konkrete metoder, som kunne være vejen til en bedre balance mellem værdier og adfærd?

Nogle af de svar finder du her i bogens første del, som zoomer ind på en række af de nøglebegreber, der danner mennesker og samfund. Hvordan skal vi forstå det at være et etisk menneske? Hvorfor er dannelse væsentligt, og hvad kunne være en tidssvarende forståelse af dannelsesbegrebet? Er det materialitet, der får os til at trives som mennesker, og som skaber glæde og lykke? Eller er lykken helt andre steder? Hvordan kan du udvikle og forfine dit etiske kompas som et indre redskab for navigation?

Bogens korte, overskuelige kapitler slutter alle med en værktøjskasse med spørgsmål og konkrete ideer til, hvordan du personligt og sammen med andre kan gøre det nærværende i din hverdag.

Et andet centralt begreb i bogen er bæredygtighed. Et ord, der er på manges læber, som dukker op i flere og flere sammenhænge, og som står til at blive et af årets trendsættende begreber. Bæredygtighed er suset ind på den offentlige arena efter årtiers skyggeliv og peger samtidig frem mod det, der kunne og burde være vores fokus i de næste årtier. Forhåbentlig bliver 2020'erne den tid, hvor vi for alvor begynder at omsætte begrebet til både strategier og konkrete handlinger.

Men hvordan kan vi så forstå og bruge det i vores hverdagsliv, og når vi samfundsmæssigt skal tage langtrækkende beslutninger? Og nok så vigtigt: Hvordan står det til? Tal, fakta og viden er et godt grundlag, både i dine samtaler med familie og venner, når du vil begrunde ændringer i livsstil, og når vi sammen skal lægge kurs for udviklingen.

Er vi nu så grønne i Danmark, som den gængse fortælling lyder? Hvor stort er danskernes økologiske fodaftryk sammenlignet med andre lande? Hvordan står det egentlig til med ligheden i verden og også i vores eget land, når vi ser på, hvem der ejer formuerne? Hvad betyder de mange alarmerende rapporter, vi blandt andet får fra FN, om udviklingen i klima og biodiversitet, og hvad er nogle af de bagvedliggende naturvidenskabelige forklaringer?

Det er noget af det, du kan blive klogere på i kapitlet om bæredygtighed, som er understøttet af figurer og faktabokse. For mange af os bliver det lettere at forstå, når sammenhænge visualiseres i modeller, og når fakta skæres til i bokse.

Og så er der masser af 'Mellemspil' i del 1 – hvor du kan møde fem fantastiske fortællinger om mennesker, der lyser op på hver sin arena. Rollemodeller, som går foran, sprænger grænser, og som har mod og hjerte til at sætte sig selv på spil og til side for det, de tror på og arbejder for. Mennesker, som er drevet af både stor viden og indsigt, indignation, handlekraft og kærlighed. Mennesker, som brænder for at være med til at skabe en mere bæredygtig, retfærdig, smuk og levedygtig verden.

Det har været inspirerende for mig at møde disse mennesker. Lytte til deres refleksioner, ordbilleder og livfulde engagement. Jeg håber, du også kan bruge dem som rollemodeller og inspiratorer i din livsrejse. Enten fordi du tænker, at hvis de kan, så kan jeg også. Eller som noget at pejle efter i dit liv, så du holder mål og retning, samtidig med at livet er fyldt af vidunderligt bøvl og benspænd.

KAPITEL 1

FRA MORALSK PEGEFINGER TIL ETISK KOMPAS

DET ETISKE MENNESKE

Politik skal styres af formålet om at skabe menneskelig trivsel med vægt på venlighed og empati og ikke økonomiske rationaler og vækstrater. Det mener New Zealands premierminister, Jacinda Ardern, og derfor har hun modet til at arbejde langsigtet og ikke kun frem mod næste valg. Samme mod og politiske handlekraft har vi brug for, når vi skal håndtere klima- og biodiversitetskriserne. Det er jo ikke, fordi vi mangler hverken viden, teknologier eller løsningsmuligheder, men det trænger ikke helt derind, hvor vi handler.

Er det først, når indlandsisen er helt væk, øer forsvinder under stigende vandstande, regnskoven bryder sammen, eller Golfstrømmen ophører, at vi forstår, at vi har mistet noget uerstatteligt? Er det først i tabet og mødet med det uafvendelige i vores tanke- og hjerteløse projekt med planeten, at vi forstår, at noget er uerstatteligt? Ikke blot de ikoniske dyr som hvaler og isbjørne, ikke blot elskede landskaber, men selve de grundlæggende livgivende systemer og kredsløb.

Der er ingen tvivl om, at sommeren 2018 gjorde indtryk på europæerne. Så varmt, så tørt, så længe. Eller at man i februar 2019 havde sommertemperaturer i England og temperaturer på 45 grader i Frankrig i juni 2019. Så er klimaforandringer ikke noget abstrakt, men noget, vi mærker i vores hverdag. Ofte taler vi om klimaforandringer som noget i fremtiden, men de er begyndt og har været her længe. Værst omkring polerne og i sårbare tropiske kystområder, men også her i de tempererede klimazoner. Det er bare kommet snigende. Skybrud, oversvømmelser og storme, der for årtier siden skabte overskrifter i Danmark, er bare blevet det nye 'normale'.

Den varme sommer 2018 gjorde imidlertid noget ved os. Klimakrisen blev uafviselig for flere og flere, og der kom krav om handling. Både at vi som individer skal tage medansvar i vores daglige valg og adfærd, og at der skal skabes strukturelle rammer for en større omstilling. Medierne kunne nu skrive om de dystre billeder og komme med gode råd til handling uden at blive beskyldt for at være dommedagsprædikanter.

Hurtigt kommer vi dog hen et sted, hvor vi som individer kan opleve forvirring, afmagt og tvivl om, hvad der er de rigtige adfærdsændringer. Eller vi bliver konfronteret med vores magelighed og falder tilbage i

gamle vaner. På samme måde er mange politikere utroligt fodslæbende med at tilpasse lovgivning til de nye vilkår. For den grønne omstilling må for alt i verden ikke gå ud over konkurrencen, traditionelle arbejdspladser, 'den nødvendige politik' osv., men skal underlægges den etablerede politiske tænkning og Finansministeriets regnemaskiner.

DET UERSTATTELIGE

Måske er den brændende platform ikke varm nok, og måske skal vandet helt op til Christiansborgs trapper, før situationens alvor omsætter sig til rettidig omhu og handlinger. Imens overlades omstillingen til individer med fare for, at vi bevidst eller ubevidst løfter den moralske pegefinger. Jeg medgiver, at det til tider både kan være berettiget og fristende, men desværre har det sjældent den ønskede effekt. Løftede pegefinger bringer ofte mennesker i forsvarsposition og afvisning, hvor de så kan gribe til den ene forsker ud af 100, som siger, at klimaforandringerne ikke er menneskeskabte.

I stedet må vi lade det moraliserende bag os og gribe til etikken, der er en mere overordnet og almengyldig tilgang til, hvordan vi opfører os ordentligt og samvittighedsfuldt i vores samspil med andre mennesker og naturen. I stedet for moralske leveregler må vi søge at styrke vores etiske kompas, når vi skal navigere.

Mange af os forstår, at noget er uerstatteligt, når vi mister en elsket person, eller når helbredet og mennesker svigter, og det kan blive en tilskyndelse til livsændringer. På samme måde må vi hver især og sammen finde ud af, hvordan vi vil leve med vores viden om klima- og biodiversitetskriser og naturens uerstattelighed.

Det etiske kompas næres dog ikke kun af lidelse, tab og brændende platforme. Lige så vigtig er glæden, kærligheden, skønheden og sanseligheden, hvorigennem vi kan forbinde os med de andre, det andet, naturen og helheden. Her kan tabet blive anledning til at gøre sig nogle overvejelser om, hvordan man vil leve sit liv.

ÆSTETISK SANSNING

Filosoffen og teologen K.E. Løgstrup beskriver vores to forståelser af naturen. Enten som noget, vi mennesker kan bruge og udnytte til at opfylde egne behov, eller som noget, der eksisterer i egen ret. Gennem det, Løgstrup kalder den æstetiske sansning, kan vi lære at værdsætte

naturen og opleve, at den har værdi, uden at det kan måles på en økonomisk bundlinje.

Liggende i græsset kan vi se og fornemme himmelrummets storhed og samtidig komme i øjenhøjde med insekternes liv som afsæt for både forundring og respekt. Den æstetiske sansning er en åbning til at opleve sig selv som en del af naturen frem for noget, der er uden for og dermed fremmedgjort fra livsgrundlaget. Vi lever ikke på Jorden. Vi lever i biosfæren. Vi er en del af livets forunderlige kredsløb, som nok kan forstås med hovedet, men som rodfæster sig i hjerte og krop gennem den sanselige oplevelse. Derfor er det en stor gave og vigtigt i vores dannelsesproces, at vi får og skaber mulighed for at møde og være i natur – både den bynære og den mere vilde og utæmmede. Den æstetiske sansning nærer både blikket for de helt små detaljers betydning og en mere holistisk forståelse af altings forbundethed.

Den æstetiske sansning kan trænes og læres. Derfor er Luisa Kerol Montagno, lektor i religion og dansk på VUC Fyn, meget optaget af, hvordan hun som underviser kan være med til at genskabe en oplevelse af forbundethed hos kursisterne og dermed udvikle en mere bæredygtig livsform. Nogle har naturligt fået det med gennem deres opvækst, men langt de fleste er fremmede over for en sådan tilgang. Hvis hun møder dem med krav om en pligtorienteret etik, står de af, og det har derfor ingen effekt på deres livsvalg.

Derimod er de mere lydhøre, når det lykkes at nå dem følelsesmæssigt, og for langt de fleste unge og voksne mennesker begynder det i det mellem menneskelige. Det er dér, livet folder sig ud, mens klimaforandringer og insekters forsvinden opleves fjernt og måske uvedkommende.

Når hun i sin undervisning bygger bro mellem læsning af en tekst og kursisternes eksistens og livserfaringer, sker der åbninger ind til mere almene menneskelige følelser. Her kan de lære at skifte synsvinkel, lytte empatisk både til sig selv og andre og dermed udvikle omsorg og forståelse for en større helhed, som på sigt også omfatter naturen.

SUVERÆNE LIVSYTRINGER

Løgstrup har den opfattelse, at det gode har forrang, at det er noget, vi har fået givet af tilværelsen,² og at vi intuitivt søger og viser kærlighed, tillid og oprigtighed gennem vores *suveræne livsytringer*.³ Derfor handler

det om i familien, skolen og samfundslivet at skabe rum, hvor det er muligt at udtrykke disse hjertelige følelser. Det er netop ikke følelser, som skal skabes, de er iboende i os, for det er selve livet, der ytrer sig. Men de kan ødelægges og undertrykkes, hvis man mødes af et menneskesyn, der er drevet af konkurrence, grådighed, kamp og selvished, og som har fået sit udtryk i *Homo economicus*, et væsen, der tager rationelle, egennyttige beslutninger. Over tid er det menneskesyn blevet stadig mere dominerende, så vi til sidst tror på og handler ud fra en forestilling om selvished som naturlig og uafvendelig. Det bliver så at sige selvopfyldende. Økonomien, hvor alting omregnes til nytte, tal og ressourcer, bliver det altomfattende sprog, som etik, bæredygtighed, menneskelighed og dannelse underordnes.

Løgstrups tilgang var filosofisk/teologisk, men understøttes af nyere forskning, der på tværs af psykologi, sociologi, politisk videnskab og eksperimentel økonomi peger på, at vi skal gentænke menneskelige drivkræfter. Samtidig er der stærke biologiske grunde til at mene, at samarbejde bringer os længere end selvished.

Dette blev fremlagt i DR-programmet *Den idealistiske revolution*, vist i december 2018,⁴ hvor det bliver tydeligt, at spontan opmærksomhed på andres behov og hjælpsomhed er iboende også i helt små børn. Her følger vi et psykologisk eksperiment, hvor børn under et år præsenteres for et enkelt skuespil. Herefter rækker de ud efter den bamse, der har opført sig hjælpsomt i det lille spil, og afviser den 'onde' bamse. De kan spontant skelne mellem rigtigt og forkert. Videre ser man småbørn uden nogen tilskyndelse hjælpe en voksen, som har tabt noget og ikke selv kan få fat i genstanden. Det sker, når barnet blot er til stede i rummet sammen med den voksne, men også når barnet må afbryde en sjov leg for at samle op og hjælpe den voksne videre med sin aktivitet.

Udfordringen er at bevare det etiske perspektiv, ikke mindst når omgivelserne understøtter en mere individualistisk væren i verden. For selv om vi spontant kan udvise hjælpsomhed og venlighed og glemme vores egne umiddelbare behov, så har vi en tendens til at falde tilbage i mangeligheden og den kulturelle prægning. Der er hele tiden mulighed for at række hånden ud, at sætte sig i den andens sted, men det er også muligt at lade være og i stedet række ud efter sin smartphone.

DEN ETISKE FORDRING

Den iboende empati og spontane hjælpsomhed må derfor understøttes af det, Løgstrup i sit hovedværk fra 1956 kalder *Den etiske fordring*.

“Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre, uden at han holder noget af dets liv i sin egen hånd. Det kan være meget lidt, en forbigående stemning, en oplagthed, man får til at visne, eller som man vækker, en lede, man uddyber eller hæver. Men det kan også være forfærdende meget, så det simpelthen står til den enkelte, om den andens liv lykkes eller ej.”

På få linjer beskriver Løgstrup den dans, vi hver dag indgår i med dem, vi møder. Det kræver finfølelse og lytten at være til stede for de andre uden at overskride deres urørlighedszoner. En fordring, der på én gang kan gøre mig glad og bevæget over, at vi mennesker i den grad er forbundet og gensidigt afhængige – det, jeg gør, har faktisk betydning – men samtidig er jeg også givet et ansvar, der rækker langt ud over egen lykke.

Det kan virke overvældende at huske i dagligdagen og endnu mere, når vi forstår, at vores handlinger har virkning for menneskers liv og overlevelse på den anden side af kloden. For én ting er, at vi teoretisk ved, at drivhuseffekten betyder stigende vandstand i havene, men det bliver anderledes konkret, når australske forskere i 2016 dokumenterer, at det har ført til, at fem stillehavsøer er opslugt af havet, og stadig flere fiskersamfund på Salomonøerne er tvunget til at flytte.⁵ Eller at vi kan læse i FN's store rapport om biodiversitetskrisen, IPBES 7 fra maj 2019, at 60 % af ødelæggelserne af tropisk skov skyldes produktion af foder til dyr, herunder eksport af soja til blandt andet danske grise og køer. Så lander konsekvenserne af den internationale handel lige på middags-tallerkenen.⁶

For nogle vil en sådan fordring være lejret i et religiøst eller spirituelt livssyn, mens andre vil vælge ordet humanistisk. Det afgørende er, at det relativiserer jeg'et og forbinder os med noget større og højere, ikke som en ydre pligt, men som noget levende inden i os.

I FN's Brundtland-rapport fra 1987 står der, at *“Bæredygtig udvikling er*

en udvikling, som opfylder de nuværende behov uden at bringe fremtidige generationers muligheder for at opfylde deres behov i fare”. Det er netop udtryk for en helhedstænkning, hvor det ikke er rimeligt, at vi opbruger alle Jordens ressourcer og ødelægger livsgrundlaget for dem, der kommer efter os.

At opleve sig ansvarlig for kommende generationer har været meget mere naturligt til stede i landbrugssamfund, hvor mennesker planter oliven- og valnøddetræer, som først deres børn kan høste, frem for i vores senmoderne samfund, hvor alt synes kortvarigt, omskifteligt og fragmenteret.

Nu gælder det ikke mere om at plante træer, men om at levere udbytte til aktionærerne hvert kvartal, hvilket ikke giver virksomhedslederne meget rum til at handle langsigtet og bæredygtigt. De bliver holdt ansvarlige for den økonomiske bundlinje, men ikke for, om de lever op til FN's 17 verdensmål.

DET ETISKE KOMPAS MELLEML VIDEN OG VISDOM

Hvor Løgstrup skrev sit hovedværk i skyggen af Anden Verdenskrig og de forfærdelige ting, som mennesker gjorde mod hinanden, lever vi nu i en tid, hvor vi også får stadig mere alarmerende viden om og indsigt i, hvad vi gør ved biosfæren. Så vi holder ikke blot noget af et andet menneskes liv i vores hånd, men selve livet på planeten. Derfor må den etiske fordring udvides og funderes i både en naturvidenskabelig og humanistisk dimension.

Det etiske kompas er et billede på en fintunet balance mellem viden og værdier, mellem videnskab og visdom. Hvis visdommen skal have legitimitet i den nødvendige omstilling, må den bygge på naturvidenskabelige erkendelser, og hvis bæredygtig udvikling skal realiseres, må vi vinde folks hjerter. For hvad hjælper al mulig viden i verden, hvis ikke vi kan mærke, hvad der er rigtigt og forkert, ikke har værdier at stå på og pejlemærker at navigere efter?

Naturvidenskabelige og teknologiske landvindinger har til den vestlige

verden bragte velstand, vækst og fremgang, som også har smittet af på andre områder på kloden, men naturen og de fattige betaler en stadig stigende del af omkostningerne. Den menneskelige opfindsomhed og innovationskraft er vævet tæt sammen med et økonomisk system, som ikke tager etiske hensyn. Det gælder om at omdanne forskning til faktura og hurtigt bruge den nyeste teknologi uden at overveje formål og mening. Samtidig er den teknologiske udvikling selvfølgelig en vigtig medspiller, når vi skal gå fra et samfund baseret på fossile brændstoffer til vedvarende energi, og når vi holder globale møder på videolink frem for at transportere os på tværs af lande og klode.

Derfor er der brug for at skabe et meget tættere samspil mellem naturvidenskab og etik samt sikre, at videnskaben tjener det fælles bedste. Her kunne man passende bruge FN's 17 verdensmål som guideline. Hvis ikke en given teknologi understøtter målene, så skal vi have modet til at sige fra. Det kunne gælde teknologier, hvor man udvinder olie ved hjælp af fracking eller fra tjæresand – noget, der både koster meget energi og samtidig skaber uoprettelige skader for både naturområder, dyreliv og mennesker. Bare fordi vi kan, betyder det jo ikke, at vi skal. Det gælder både i læringsrummet, på arbejdspladserne og i den grønne omstilling. Vi må flytte os fra et pragmatisk videnskabssyn til et etisk.

Det er også naturvidenskaben, der med stadig større evidens og klarhed påviser menneskers aftryk på planeten. Allermest haster det med klimaet, hvor verdenssamfundet ud fra videnskabelige data har vedtaget, at vi skal holde os under 2 og helst 1,5 graders temperaturstigning i forhold til det førindustrielle niveau. Verdens gennemsnitstemperatur er allerede steget 1,1 grad. Hvis det skal lykkes, skal der ske en 45 % global reduktion af CO₂-udledning i 2030 i forhold til 2010, hvilket kræver "hastige og vidtrækkende omstillinger uden fortilfælde", som forskere skrev i FN's IPCC6-rapport i efteråret 2018.

Vi kan som individer gøre vores, men ligesom børn og unges fremtid er afhængig af vores prioriteter, er vi alle afhængige af de valg, den politiske og økonomiske magtelite træffer. Jeg ville ønske, at de mennesker tænkte mere på næste generation frem for næste valg eller kvartalsregnskab. At de lyttede med både hjerte og hjerne til verdens behov nu og i fremtiden og handlede samvittighedsfuldt. Jeg ville ønske, de tog deres etiske kompas med på arbejde – et lige så vigtigt redskab som computer og telefon.

Naturvidenskab påpeger forbundethed – alting har virkninger – intet går væk. Alle handlinger har virkning på deres omgivelser. Ofte så komplekst, at selv en sommerfugls vingeslag kan ændre vejret lokalt.

DET KAN DU GØRE - VÆRKTØJSKASSEN

Hent inspiration til etikken ved at overveje en række grundlæggende spørgsmål i livet. Gør det gerne sammen med gode venner, hvor der er plads til at undersøge, tvivle, undre sig og lade sig bevæge af de andres refleksioner.

- Har det gode forrang? Kommer tillid før mistillid?
- Er mennesket drevet af konkurrence eller samarbejde?
Homo economicus eller *Homo empaticus*?
- Har naturen værdi i sig selv?
- Skal naturvidenskaben have større vægt i politiske beslutninger?
- Kan det repræsentative demokrati løse tidens udfordringer, eller er der brug for andre styreformer?

IVÆRK- SÆTTEREN OG ÆSTETIKEREN

Anders Morgenthaler

Tegner, forfatter, filminstruktør og tidligere tv- og radiovært. Uddannet fra Designskolen Kolding og Den Danske Filmskole i København.
(Foto: Jes Larsen fra Territorium)

Phie Ambo

Prisvindende og internationalt anerkendt dokumentarfilminstruktør. Uddannet på Den Danske Filmskoles instruktørlinje.
(Foto: Anastasija Kiake)

Jeg mødes med dem om et køkkenbord på Den Grønne Friskole. Udefra trænger lyden af børnestemmer ind i rummet, nogle gange i latter og leg, andre gange som stille lyde af bevægelse. Køkkenet er nybygget af sunde materialer, gulvet dækket af smukke klinker, og i baggrunden bages der brød. Skolens voksne kommer jævnlige forbi kaffemaskine og tekander og fører dæmpede samtaler.

Anders Morgenthaler og Phie Ambo er gøgleren og filmmageren, iværksætteren og æstetiker. Begge med hjerte for den grønne omstilling og mod til at sætte handling bag deres ord. For det er krystalklart for dem begge, at meldingerne fra videnskaben og de tegn, vi i stigende grad selv mærker og er vidne til, kræver, at vi som individer og fællesskab ændrer adfærd og sætter en helt anden kurs for samfundsudviklingen.

Sammen er de forældre til to døtre. Derfor er deres engagement både drevet af kærligheden til deres børn og den blågrønne planet, som gerne skulle gives videre til næste generation i en ordentlig tilstand. At vide, at de har gjort deres bedste, så børnene får mulighed for at udfolde deres liv og talenter uden at skulle bruge for

megen energi på at rydde op efter os andre.

De er begge parat til at følge og forfølge det, de indefra mærker er det rigtige, også selv om det koster at gå op imod strømmen og betyder afsavn at insistere på at ændre egen adfærd og tale magten midt imod. Retningen er den samme, men deres sprog og spor er forskellige, samtidig med at de er gode til at understøtte og spille hinandens bolde tilbage.

For Anders Morgenthaler handler det om at kunne se sine børn i øjnene kombineret med en krøllet, kreativ hjerne, evnen til at gribe øjeblikkets muligheder og en næsten rasende og insisterende energi, mens Phie Ambos sans for æstetik og natur skaber et fintunet etisk kompas. En lytten, som er trænet af kunstnerens åbenhed og en daglig meditativ praksis.

Samtidig er det en rejse fuld af livskraft, skønhed og mening drevet af lyst og kreativitet – for livet skal være sjovt og blomstrende på vej til det bæredygtige samfund.

At Den Grønne Friskole danner rammen om vores samtale, er ikke tilfældigt, da den på mange måder er udtryk for, hvordan holdninger kan blive til handlinger og konkret virkelighed.

Skolen er grundlagt af blandt andre Phie Ambo og den tidligere

skoleleder Karen MacLean, godt hjulpet af Anders Morgenthaler i den fase, hvor der skulle findes bygninger og skabes opmærksomhed omkring projektet. For hvis man vil skabe en fremtid, hvor mennesker har et helt andet forhold til naturgrundlaget, så skal det også være en selvfølgelig del af børn og unges dannelsesproces.

OP PÅ DEN STORE KLINGE

Deres egen grønne dannelsesproces er blandt andet sat i gang af deres forældreskab, som Anders Morgenthaler fortæller:

“Vi havde den helt klassiske rejse, hvor man er nysgerrig. Bliver optaget af sådan noget med giftstoffer og at leve økologisk, når man får sit første barn. Det, der så skete for mig – i modsætning til andre, hvor rejsen stopper, når det har konsekvenser – det var, at jeg fortsatte.

Selv om det egentlig ikke er mig, der har været drivende på det til at begynde med, men Phies spiritualitet, der har fået hende ind i nogle miljøer, som påvirkede hende.”

Så da Phie Ambo sagde, at nu var hun vegetar, så ændrede det Anders Morgenthalers arbejde, da det er ham, som står for maden. Først forsøgte han at tilgodese familiens forskellige behov og tilføje superambitiøse vegetariske

retter, men det blev alt for stressende. Alle måtte spise mere plantebaseret.

“Men jeg er sådan meget praktisk anlagt, så OK, hvordan kan man så lykkes med det her – og så tog det ene det andet. Altså der er ligesom den store klinge, hvor vi skal se at redde den her klode, og hvordan er det så, man omsætter det i en virkelig, virkelig nær praksis. Det, synes jeg, er enormt spændende. Det kunne jeg mærke gav mig energi.”

Den anden store ændring i familien er, at de har afskrevet muligheden for at flyve på ferie. Rejsebudgettet er i stedet blevet investeret i en brugt Tesla, som bringer familien på ture rundt i Europa, selv om det ikke er det samme som at flyve til Seychellerne, Mauritius eller Thailand. Phie Ambo ved godt, at det har en pris for hendes døtre, når de sammenligner med deres kammerater:

“De har jo meget i starten oplevet det som et afsavn, at vi ikke flyver til Seychellerne som de andre. Altså vi bor i sådan et boligområde, hvor priserne er steget, siden vi flyttede dertil. Så der bor mennesker, der rask væk tager på safari i 14 dage uden at blinke med øjnene.”

Men mens den yngste på 10 år kun oplever tabet ved ikke at kunne komme til Japan, som er

hendes store drøm, så sker der noget andet for den ældste på 15, fortsætter Phie Ambo:

“Der er meget mere fælles bevidsthed i hendes generation om, at der er klimaproblemer, og de laver klimastrejke. Da hun første gang strejkede, stod kammeraterne og sagde, at det er også de fucking forældre, og nu skal de tage sig sammen. Da syntes Viola, det var meget rart at tænke, at det har vi jo gjort. Så flueben ved det.

Jeg oplever hende heller ikke sådan bange og vred, for hun ved, at vi jo allerede gør de dér ting, de siger, vi skal, så hun er ikke stresset overhovedet. Hun køber overhovedet ikke noget fabriksnyt, kun genbrug, og det gør hun, fordi hun synes, det er sejt og fedt.

Hun har jo også syntes, at det var træls, især det med rejseriet, mens hun lige nu bare læner sig ind i, at vi som voksne har sat en ramme for hende. Vi tog den beslutning – fordi vi jo ved, det kommer til at ske, og ved, at det bliver meget mere almindeligt med toge i stedet for flyvemaskiner. Så kan man lige så godt lære dem de vaner fra starten af.”

BLOMSTRENDE HAVER MED BEFRIEDE INSEKTER

Samspillet mellem de to voksne er, at det næsten altid er Phie Ambo, der tager de første skridt

om at blive vegetar, ikke at flyve, købe mindre og genbruge eller lave en have, der understøtter insekter, mens Anders Morgenthaler ofte er den, der får det ud til mange. Så når han ser, at haven både har effekt og ser fantastisk ud, “så er min instinktive reaktion at ville udkomme med noget i fællesskabet – eller ‘se-mig-agtigt-noget’”. Altså det kan man da godt være ærlig om, når man er en offentlig komiker.

Så laver jeg lynhurtigt en tegning af en brumbasse, skriver Insekternes Befrielsesfond og lægger det på Facebook og køber nogle frø, så alle kan få den her oplevelse. Og det lykkedes faktisk at få halvdelen af kvarteret til at fjerne noget græs, sådan at vores kvarter nærmest er det meste biodiverse i den del af Amager.”

Mens de fleste tiltrækkes af blomstrende haver, om end de i udgangspunktet ikke gør det for den lille brune jordbis skyld, så er det ikke altid let at være frontløber, specielt ikke, når man som Anders Morgenthaler siger tingene direkte. Det kan godt dele vandene. Fx når han ikke gider at stå og sparke dæk på naboens nye BMW og dermed indirekte legitimere et forkert valg, når man nu har råd til en dyr elbil. “Naboens første svar er, at det vil han gerne, hvis han kan

få en bil, der kan køre 800 km på en opladning. Så er jeg begyndt at svare: Fint, men den samtale tager du bare med dine børn om 10 år.”

Han kan nu godt lide sin nabo og tænker, at han nok ved næste biludskiftning vælger en elbil. Men når ens værdier og oplevelse af, hvordan vi ikke kan tillade os ikke at handle, i stigende grad bliver ens kompas, så sker der også noget i relationerne.

“Når du bliver vegetar, når du siger, du ikke vil flyve, når du laver en grøn friskole, så sker der også et opbrud med de mennesker, som du har set i en eller anden omgangskreds – dem har du måske ikke mere noget tilfælles med. Så der er sådan en dyb ensomhed i, at nu begynder man at gå en ny vej. Phie har det ikke på samme måde, men det har jeg mærket.”

MANGE ER BANGE FOR AT VÆRE UDEN FOR FLOKKEN

Det er ofte det kodeks, som hersker i ens sociale omgangskreds, der holder mennesker tilbage fra at foretage den nødvendige omstilling. De er bange for at blive ensomme og stå uden for flokken, lærte Anders Morgenthaler i en af de mange udsendelser, han lavede for DR under overskriften *Klimatestamentet*. Samtidig oplever han også, at hvor folk tidligere

syntes, Phie Ambo og han var de ‘vildeste freaks’, er meget af det, de gør, pludselig mainstream. At der nogle gange går år, før ens budskab bliver forstået, kender Phie Ambo alt til:

“Det er næsten altid sådan, at når mine film kommer ud, så kigger folk og tænker, det er da noget underligt noget. De ved ikke rigtig, hvad de skal mene om det. Så går der nogle år, og så bliver det brugt rigtig meget. For mig er det bare vigtigt, at det skubber til en positiv udvikling – og det kan være enormt svært at vide, hvornår det sker, og om det rammer det rigtige sted.

Jeg tænkte på det på vej herover. Glæden over at se de dér blomsterområder, som begynder at opstå. Dette er jo for vores børn. For fremtidige generationer.”

De kunne vel egentlig fortsætte med at leve et behageligt liv i den kreative klasse, udleve deres rejse lyst, vælge de sjove jobs og sende regningen videre til næste generation. Men det er ikke et muligt valg for Anders Morgenthaler:

“Du har det her liv, du har nu, i den her verden. Og der er et eller andet regnskab, som skal gøres op. Sådan har jeg det – et regnskab, om du har været mest god eller mest dårlig. Det, jeg tror allermost på, er kærlighed. Hvis jeg vil kunne

se mine børn i øjnene og have en kærlig relation til dem, så er jeg nødt til at fortælle dem, at jeg, siden jeg opdagede, hvad det handlede om, har gjort alt, hvad jeg kunne. Den er jo ikke anderledes end i gamle dage, hvor man sørgede for at spare op, så man havde noget at give til sine børn: Her er min arv, her er grundlaget for et liv, du kan skabe ud fra det, jeg har skabt.”

Hvis han kommer for langt væk fra de ordentlige handlinger, kan han mærke det med det samme, og så må han justere kursen. For når man har forstået noget, kan man ikke lade, som om man ikke ved det, og derfor taler han også om det i alle mulige sammenhænge – der skal ske noget nu, og der er ikke tid til smalltalk.

TROVÆRDIGE ROLLEMODELLER

Engagementet er drevet både af viden og en dyb insisterende følelse, som de forventer, at også andre tager alvorligt. Det her er ikke en trend, der går over, og som kan klares med grønne slips og logoer. For som Phie Ambo siger:

“Vi gider jo ikke legitimere en masse opportunist, der lige nu vil se grønne ud, men ikke forstår alvoren. Altså, de har ikke haft den søvnløse nat, der skal til, for at man forstår alvoren. Det er vigtigt for os begge to. Vi vil ikke spændes for en

vogn, hvor vi skal være sådan nogle, der har lidt afsavn i 10 år for at sidde i et eller andet panel, hvor man så greenwashed alle de andre, der lige nu synes, de vil lave sådan lidt krymmel på toppen.

Det koster noget blod, det her. Hvis man vil forstå det, så skal man ligesom vide, at det er nu. Det er ikke ‘sådan om 10 år, og det bliver nok bedre, hvis vi hænger vores tøj til tørre i stedet for at tørretumble det’. Det er nogle store ændringer, der skal laves. Ved at vi har gjort det så grundlæggende og mærket afsavn, også i forhold til vores børn, så tror jeg faktisk, det er med til, at vi stiller nogle ret høje krav til, hvem vi vil samarbejde med. For der kommer til at være en kæmpe bølge lige nu, som mange vil med på.”

Men når de unge kommer og vil samarbejde, opleves det som en gigantisk tillidserklæring. Den stiller Anders Morgenthaler meget gerne op til gratis:

“For det betyder, at de anser sådan nogle som mig og Phie for at være troværdige i den her sammenhæng. Det er faktisk den største cadeau. Nogle gange kan jeg næsten få tårer i øjnene, når jeg sidder og snakker med dem, fordi de bare gerne vil have nogle voksne, der siger det, som det er, som er reelle. De er sindssygt alene i den her greenwashede verden – og det er

så uretfærdigt, at jeg næsten ikke kan holde det ud – og samtidig er det livgivende.”

Når han nu har en stemme, en platform, hvor han bliver hørt, er det vigtigt at bruge stemmen og støtte de unge i at få deres budskaber ud. Og han ville ønske, at andre, der har et publikum, turde gøre det samme – også med de konsekvenser, der kan følge med.

BILLEDER AF DEN ATTRAKTIVE FREMTID

Lige så vigtigt er det at skabe billeder af den fremtid, de gerne vil bidrage til, så vi har noget at længes og stræbe efter. At gøre det bæredygtige samfund attraktivt. Derfor handler det mindre om afsavn og mere om alt det, vi kunne få og skabe, hvis vi ændrede kurs.

“Det er jo det, jeg prøver at gøre med mine film. Både ‘Så meget godt i vente’ (om en biodynamisk landmand, red.), ‘Genopdagelse’ (om at flytte klasseværelset ud på en tilgroet byggeplads i 10 uger, red.) og en kommende film om genforvildning af en skov oppe i Jylland,” fortæller Phie Ambo.

“At skabe nogle positive billeder på, hvor vi faktisk gerne vil hen. Det synes vi, ser fedt ud – der vil vi hen – i stedet for fokus på dér, hvor vi kommer fra. Det er der hele tiden

som et bagtæppe, alt det, vi ikke vil, men det med, hvor vi vil hen, er straks sværere at skabe billeder af. Jeg er mest optaget af at skabe fremtiden ved hjælp af nogle visuelle, attraktive midler – så man får lyst til at afprøve de her ting. Som ikke kræver 30 års planer, men kan ske nu. Det er et skift i mindset – mere end økonomi og politik.”

Det er afgørende for Phie Ambo, at hun ikke skal levere kunstnerisk bestillingsarbejde. At det er hendes egne ideer, evt. inden for en meget bred og åben ramme, hun udfolder i sine dokumentarfilm om fx relationen mellem mennesker og natur, eller *mind and matter*, som er nogle af de temaer, hun vender tilbage til i den skabende proces.

Hendes sprog er æstetikken, uanset om hun laver film, skaber smukke haver eller indretter skoler. For “æstetikken er ligesom det, der binder os sammen. Der er meget få mennesker, som ikke er følsomme over for det.

Den der nydelse og æstetik er sindssygt vigtig og går hånd i hånd med det fornuftsprægede. Jeg tager ingen valg i mit liv, som kun er fornuft – det skal også se lækkert og dejligt ud, være sjovt og smage godt.”

KUNSTEN KAN NUANCERE OG SKABE MOTIVATION

Vores følsomhed over for kunst og kultur kan bidrage til menneskers forståelse af forbundethed. Det er vigtigt for samfundets udvikling, selv om kunsten sjældent prioriteres højt:

“Det er så let at skære i, fordi man tænker, kunsten er krymmel på toppen – men det er måske rugbrødet i madpakken. Det, der får det hele til at hænge sammen, det, der får os til at deltage, blive aktive og gør os klogere. For det taler både til intellekt og følelser, til hele mennesket.”

Derfor tror Phie Ambo, at kunsten kan skabe en langt dybere motivation end fornuften alene. Hvor skønheden og æstetikken står centralt for Phie Ambo, er det projektskabelsen, der giver Anders Morgenthales energi.

“Jeg elsker det. Forretning – den mekanik er fantastisk, som et andet udtryk for kreativitet. I virkeligheden noget, der bliver sat i stedet for spiritualitet. Der er fremdrift, der sker noget. Det kan jeg virkelig godt lide.”

Lige nu er han helt fascineret af Kate Raworths doughnut-model – en økonomisk model for, hvordan vi inden for planetens grænser kan sikre alle mennesker et basalt set godt liv. Hvilket kræver, at også virksomheder gen-

tænker deres rolle, produktions- og ejerforhold. Derfor er der brug for en helt ny slags iværksættere, hvor bæredygtighed er tænkt ind fra starten. Og der er brug for, at doughnut-modellen som model og tænkning kommer langt bredere ud. Hvad gør en Anders Morgenthales, når han fanger en sådan idé?

“Jeg ser Raworths bog, læser halvdelen af den, resten skimmer jeg igennem, lytter til lydbook – helt klassisk mig. Så møder jeg hende, vi snakker, og jeg tænker: Hej, det skal vi have ud! Det skal gøres let tilgængeligt, det skal vi have kommercialiseret – så det kan få en stemme. Det vil jeg gøre. Det er lige mig.”

Det blev til en idé om at lave en podcast-serie – et slags bæredygtigt Løvens Hule-program med grønne investorer. Iværksætterne skal så præsentere ideer, der kan skabe forretning inden for doughnut-modellens værdier.

Han prøvede at sælge programmerne til P1, som sagde nej, men kunne alligevel ikke slippe den gode idé. Han blev ved med at fortælle om ideen i alle mulige sammenhænge, og så var der bingo og en investor, der ville betale for to sæsoner med 10 udsendelser.

“Pludselig har man en platform for at komme ud med et budskab.

Om det lykkes os at få lyttere eller ej, må vi se, men vi får nok alle de rigtige lyttere. Det synes jeg er rigtig sjovt. Hele tiden at få ideer og få dem ud.”

FORTÆLLINGER OM FÆLLESSKAB

Phie Ambo bruger også helt eksplisit sit talent som filmmager til at fremme den grønne omstilling. Det er bare ikke kunst, som for hende kræver et mere åbent rum, men noget, hun kalder propaganda. Sammen med andre filminstruktører laver hun små dokumentariske fortællinger om mennesker, der gør en forskel, til platformen *Opbyg samfundet*. Filmene kan inspirere til, at andre får lyst og mod til at lave borgerdrevne forandringer. Alle arbejder gratis, filmene er rettighedsfrie, og alle kan se, hente og bruge dem til fx undervisning.

Desuden har Anders Morgenthaler og Phie Ambo engageret sig i foreningen *Andelsgårde*, som i fælleskab vil opkøbe, forpagte eller på anden vis dyrke jorden på en bæredygtig måde. Både for at imødegå den stigende klima- og biodiversitetskrise og for at få sunde fødevarer.

Med Anders Morgenthalers næse for den gode historie er han gået ind i arbejdet som kampag-

nechef, for det er ifølge ham en fed historie om, hvor de rige kan få aflad for 150 kroner om måneden, mens de unge bønder kan komme ud at skaffe sig en indtægt på bæredygtig vis.

“Andelsgårde er en historie, som kan fortælle sig selv. Det kræver bare, at nogen kan fortælle den, så den er attraktiv og lækker og noget, man har lyst til at være en del af. Så jeg skal sælge fællesskabet.

Det tror jeg rigtig meget på er fremtidens fortælling. Mange af dem, der laver reklame, føler sig jo som fortællere – og har så fået et kompas, som er fucked op. De skal fortælle noget om kød den ene dag og fly den anden dag – men på et tidspunkt – hvis de tør gøre det, vi gør – så vil de opdage, at det er ikke den fede vej – så vil de begynde at fortælle om redningen af verden. Lige om lidt er der ingen, der gider at fortælle om at forbruge. Det kommer til at tage tid, det har Phie ret i, men der er nogle kæmpe skift på vej lige nu!

BÅDE YDRE OG INDRE BÆREDYGTIGHED

Phie Ambo vi gerne bidrage med noget, der virker. En omstilling er en mosaik, og der er brug for en mangfoldighed af indsatser. Hun ser sig som en engageret borger, der med sit frivillige arbejde er

med til at realisere visionerne bag *Andelsgårde* – en opgave, der handler om at forklare, hvorfor det er sjovt og fællesskabende, og hvorfor der er brug for at gentænke generationsskiftet i landbruget med plads til, at der kan bo flere producenter sammen.

Men uanset om det er i hendes filmkunst, i hendes frivillige arbejde, eller hvor hun bruger sit filmhåndværk til at lave oplysningsarbejde, så er det for hende afgørende også at give plads til spiritualiteten og den indre bæredygtighed:

“Det er den vej, du kan gå, hvis du skal kunne stå fast og modstå alle de fristelser, der er undervejs. Ikke sælge ud af din integritet. Det kan du kun, hvis du har et sådant indre anker, du går tilbage til.

Selv om jeg ved, nogle står af på det dér med meditation i den her omstillingsproces, så er det vigtigt, vi ikke taler det ned. Det er jo kompasset – det er dét, der gør, at man gider at arbejde for noget, der er større end én selv, og ikke hele tiden er optaget af at skulle vækste på en bestemt måde. Det er jo, fordi man er ude på en større rejse, der rækker ud over ens eget liv.”

Under arbejdet med filmen *Meget godt i vente* sagde Niels Stokholm, filmens hovedperson, når hun var utålmodig:

“Du er kun forberederen til forberederne til den grønne omstilling. Så tag lige og slap lidt af. Det her er en stafet, og det er ikke dig, der skal løbe den dér pokal hele vejen i mål. Sådan er det ikke. Og jo før vi indser det, jo bedre bliver den her omstilling.”

For selv om man er ildsjæl, skal man ikke brænde ud. Og selv om det meste helst skulle være sket for årtier siden, så skal bevægelsen også være organisk. De er begge bevidste om, at man kan blive for vred, og så skræmmer man folk væk, men man kan også være for lidt insisterende, og så sker der ikke nok. Så det er nu – i en forfinet balance mellem at tro på, at ens handlinger rykker, og erkendelsen af, at det ikke er enkeltpersoner, men de fælles bevægelser, der skaber historie.

Parret rummer alle aspekterne og erkender også, at de nogle gange træder ved siden af og begår fejl, der skal korrigeres efterfølgende. Men så handler det bare om at opdage, lytte til det indre kompas og finde retningen igen.

“Det er opskriften på ikke at være for hård mod sig selv, så vi ikke mister livsglæden. Det skal jo være dejligt, sjovt, lystbetonet og livgivende og alt muligt andet. Så man er også nødt til at være blød, afbøjende og tilgivende, mens man holder fokus.”

Sådan lyder nogle af Phie Ambo's afsluttende refleksioner, efter at Anders Morgenthaler er suset videre til nye projekter. Vi tager en ekstra kop kaffe, inden jeg får en rundtur på Den Grønne Friskole, hvor hun sidder i bestyrelsen, men ellers nedtoner sit engagement for at kunne give stafetten videre til andre.

INTRODUKTION TIL DEL II

“Man må aldrig tage håbet fra børn,” siger en af de ildsjæle, du skal møde i bogens anden del. Jeg ville sige, at vi aldrig må tage håbet fra mennesker. For håbet får os til at handle – og denne verden har så meget brug for handling. Vi skal også tænke, reflektere, føle og mærke – men uden handling vil vi ikke lykkes med omstillingen til et bæredygtigt samfund.

Vi skal handle, fordi vi med både hjerne og hjerte forstår, at vi ikke kan fortsætte en hovedløs vækst i en verden med planetære grænser. Der er begrænsede ressourcer, og vi skal finde en retfærdig måde at dele dem på. Og vi skal tage vare på det naturgrundlag, som er forudsætning for det gode liv – både for mennesker og andre levende væsener. Mennesket er en planetforandrende kraft, og den skal vi bruge til at nedbringe krisens omfang.

Men vi skal ikke bare forhindre de værste konsekvenser af menneskers handlinger, vi skal også håbe på et bedre liv – sammen. Når man lytter til, hvad bogens mange stemmer siger om fremtiden, så er de også fulde af håb. Håb om et liv, hvor materiel vækst med medfølgende konkurrence, usundhed, stress, pres og ubalancer samt en underliggende utilfredshed – fordi vi aldrig får nok – udskiftes med tid og balancerende livsmuligheder.

Vi kan stadig blive rigere – på liv, mening, relationer, kreativ udfoldelse og glæde. Vi kan stadig rejse, men mest med tog og bus, indtil vi finder nye drivmidler til fly. Vi skal spise mere plantebaseret, økologisk og derfor sundere, men vi vil stadig nyde det gode kød fra græssende dyr og kyllinger, der har haft ordentlige liv, måske suppleret med insekter.

Men det, der nok fylder mest, er drømme om tid. Tid til at være langsom, tid til at være sammen, tid til at være der, mens vores børn og børnebørn er små, og til at give omsorg for dem, der trænger til os. Tid til at ligge i græsset og se på de sejlene skyer og være nær på insekternes myldrende liv mellem stråene. Det er et liv, hvor vi ved, vi ikke skader andre mennesker og planeten, når vi går på job, men at arbejdet bliver et positivt bidrag til først omstillingen og senere det bæredygtige samfund.

Bliver der så ikke afsavn? Jo – eller måske, for ordet afsavn er vel nok så meget en mental forestilling om, at jeg hindres i noget, jeg ønsker og begærer. Men jo mere vi indefra mærker, det ikke føles godt at sætte sig ind i flyet til Thailand, at spise en bøf på 200 gram og sidde alene i sin dieselbil i kø på motorvejen – kort sagt, jo mere vores etiske kompas hjælper os med at navigere, jo mere vil det jo ikke føles som afsavn. Fordi der er noget, du værdsætter mere, og derfor er det mere en forenkling og med tiden en glæde ved at lade være, at holde op og være tro mod sine værdier og etik. Ikke for at moralisere over for andre og være hellig, men for at finde en indre balance og bæredygtighed, hvorfra livet leves, og hvorfra du kan handle.

Og du kan handle på mange niveauer – og alt batter. Selv de mindste mikrohandlinger gør en forskel. Der skal bare være mange nok i den rigtige retning.

FN har lavet en humoristisk guide om den dovne persons vej til at redde verden ved på forskellig vis at bidrage til opfyldelse af de 17 verdensmål.⁵⁵ Niveau 1 er det, du kan bidrage med fra din sofa, som at

slukke lyset, fravælge streaming og tilvælge flow-tv, skrive debatindlæg og måle dit økologiske aftryk. Alt det, du kan gøre med benene oppe, din tablet i skødet og kaffen på bordet. Hvis du rejser dig fra sofaen, avancerer du fra sofasuperstar til hjemmets helt. Går du ud ad din dør, kan du gennem dine handlinger blive lokalområdets flinke fyr, og også på arbejdet er der masser af muligheder.

På samme måde vil jeg i bogens anden del tage dig gennem fem handlerum. Først alt det, du kan ændre som individ i dit hverdagsliv uden at ændre på de store linjer. For der er masser af ting, vi kan gøre som forbrugere, forældre og enkeltpersoner inden for rammerne af det liv, vi lever nu. Vi kan ændre vores livsstil uden at ændre vores livsvilkår.

Når vi oplever at nå glasloftet, hvor de personlige livsstilsændringer begrænses af systemer og politiske beslutninger, træder vi ind i det næste handlerum, hvor vi som borgere og aktivister skubber til rammerne. Hvor vi bruger vores stemmer og nogle gange også vores kroppe til at råbe op, komme i dialog og stille krav til magthaverne, det være sig politikere eller virksomhedsejere. Egentlig handler det bare om at huske, at vi ikke kun er forbrugere, men også borgere, og bruge vores demokratiske muligheder for at præge samfundets udvikling.

Når vi så erkender, at det kan være svært at handle, og at mange af vores handlinger ikke er i overensstemmelse med vores værdier, er det tid til at se på vores mere dybtliggende forestillinger om retfærdighed, det gode liv og det meningsfulde – om det, der har betydning – og at blive mere klar på vores etiske kompas. For det er både det, der skal navigere os selv og næste generation gennem kaos og uforudsigelighed. Kapitlet om bæredygtig dannelse i praksis er også enormt håbefuldt, fordi det viser, hvordan dannelse til bæredygtighed er muligt, og at mange i både grundskole og på højskolerne griber den bold. I erkendelse af, at hvis både hjerne, hjerte og hænderne skal med i omstillingen, så skal det tænkes ind i både dannelse, uddannelse og den livslange læring.

Så er der dem, der bryderne rammerne for den måde, de lever og arbejder på. Som hverken bliver på sofaen eller i gaderne, men lægger deres liv om. Dem, der flytter i bofællesskaber med fokus på bæredygtighed, og dem, som dyrker vores fødevarer og bygger vores huse på nye måder. Ikke kun med fokus på produktionsformen, men også det sociale fællesskab og det lokalsamfund, de er en del af. De skaber nye rammer og livsvilkår.

Alt dette gøres af individer og overskuelige fællesskaber af mennesker. Men hvad gør vi, når vi skal omstille hele byer, lande og verden? Når vi skal finde ud af det med mennesker, vi ikke kender og måske ikke føler os forpligtede over for? Skal vi også dele med dem, være solidariske? Skal vi også udvide både omsorgen og retten til at stille krav til dem?

Jamen det gør vi jo allerede. Det er jo den nordiske velfærdsmodel. Hvor vi har besluttet, at alle skal betale skat til fællesskabet, og ingen skal lades tilbage. Hvor vi har masser af færdselsregler ligesom i trafikken. Hvor vi har afgivet noget af vores individuelle frihed til et fællesskab, fordi vi mener, det bedre kan betale sig at være fælles end at være overladt til sig selv på herrens mark eller tilbage i junglens kamp om overlevelse.

Nu skal vi så transformere velfærdssamfundet til et bæredygtigt samfund ved at bygge videre på de mange erfaringer og værdier, som har skabt et af verdens bedste samfund. For det er det jo, og det må vi gerne være stolte af, men fremover skal det ske inden for planetens grænser og med øje på global retfærdighed.

Hvordan gør man det? Omstiller et helt samfund? I Sønderborg har de en kogebog: *Sådan omstiller du en by*. For det er et godt sted at begynde – i bysamfundene. Måske er 100.000 mennesker eller flere stadig uoverskueligt, og så alligevel. Vi har liv og kultur sammen, og samtidig er vi så mange, at der er velfungerende systemer og infrastruktur. Mange verden over mener, at byerne bliver de afgørende drivkræfter i omstillingen – i hvert fald har vi i den grad til gode, at de nationale parlamenter og verdenssamfundet løser opgaven.

Heldigvis er der masser af kommuner og byer, der har fokus på forskellige aspekter af omstillingen fra klima og miljø til den sociale og økonomiske bæredygtighed, men her har jeg valgt at zoome ind på Sønderborg som case for at komme rundt omkring de mange dimensioner, mennesker og forståelser, som er en del af en fælles omstillingsproces. Og så kan du jo tage inspirationen med til din kommune. For vel gør de fleste noget, men gør de nok? Og det er jo det, der skal til fra individ og borger over producent til politikere. Vi skal gøre nok.

Din vej til bæredygtighed – uge for uge

DIN BÆREDYGTIGE KALENDER 2020

Når bæredygtighed bliver for stor en mundfuld i hverdagen, så del den op i 52 små mikrohandlinger. Små skridt og ændringer, du kan gøre i hver af årets uger. Din nye bæredygtige kalender hjælper dig med at holde fast i de gode intentioner og omsætte holdninger til handlinger.

Hver uge får du et spørgsmål eller en opfordring baseret på en superkort information om et emne. Mad, transport, kulturforbrug, ferieplaner, rengøring, plast, deleordninger, elektronik, teleselskab, fællesskaber, pension, weekendture osv. Alt sammen peger det hen på noget, du kan gøre i løbet af ugen.

Kalenderen er designet, så der er plads til, at du kan notere din personlige intention for ugen og i weekenden skrive en kort refleksion over det, du opdagede, lærte og tager med dig.

Og så er det ellers en lækker kalender, hvor du kan skrive alt det andet, du vil og skal i dit liv.

Kalenderen kan købes på www.muusmann-forlag.dk

Bæredygtighed

Fra moralsk pegefinger til etisk kompas

Af Lone Belling

© 2019 Muusmann Forlag, København

Omslag og design: Ann-Britt Balle i samarbejde med Muusmann Forlag

Trykt hos

Specialtrykkeriet Arco III

 Produceret efter danske arbejds- og miljøforhold

1. udgave, 1. oplag, 2019

ISBN: 978-87-93679-59-7

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med Copydan, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer. Det er tilladt at citere med kildeangivelse i anmeldelser.

Muusmann Forlag

Bredgade 4

1260 København K

Tlf. 33 16 16 72

www.muusmann-forlag.dk

Vores civilisation har brug for øjeblikkelig omstilling. Det kræver samspil mellem bæredygtig dannelse, samfundsforandringer og et etisk kompas, så vi ikke kommer på katastrofekurs. Med et klart etisk kompas bliver det muligt at navigere i en verden fyldt med forførende muligheder og uoverskuelige problemer, så vi kan sætte ny retning og finde mod til at handle.

De næste 10 år bliver afgørende for, hvordan vi som mennesker lærer at sameksistere med kloden. Både små og store valg bliver vigtige. Lone Belling sætter fokus på bæredygtighed som afgørende faktor og trend for vores liv og samfundsudvikling på vej ind i 2020'erne og opfordrer os til at overveje, hvad det er for en verden, vi vil give videre til vores børn og børnebørn.

Bogen deler attraktive fremtidsbilleder, giver inspirerende eksempler fra levedygtige projekter og fortæller om mennesker, som følger deres etiske kompas. Mød blandt mange andre den altruistiske erhvervsmand Djaffar Shalchi, den visionære politiker Mogens Lykketoft foruden et engageret kunstnerpar, en forsker og en grøn aktivist; mennesker, som gør det både cool og meningsgivende at være bæredygtig.

En visionær og helhedsorienteret bog for dem, der ønsker at handle og skabe – ved at tage ansvar for egne valg og planetære aftryk og samtidig bidrage til fælles bevægelse mod bæredygtig udvikling. For dem, der vil følge deres etiske kompas.

CONNIE HEDEGAARD

“Hvad er – egentlig – det gode liv i det 21. århundrede? Bogens samtaler med mennesker, der går stærkt op i bæredygtighed, giver nogle af svarene. Men det vigtigste er, at hvert kapitel slutter med en række spørgsmål, der inviterer læseren til at overveje med sig selv og sine samtalepartnere, hvilke mål man selv vil sætte sig: Hvad er vigtigt, og hvad er ikke vigtigt? Hvor og hvordan kan man selv bidrage til den nødvendige forandring?”

